в кріпаці ві брати твої і сестри.
Ще море тобі перейти…
Кого ж твої сльози зворушать,
як є у нас старші брати,
які нас в обіймах задушать?
(с. 36)

Нині в період війни з рашизмом зовсім інакше прочитуєш такі рядки Д.Кремени. Зрештою, загальноукраїнське перевідкриття творчості поета відбулося саме в період після повномасштабного вторгнення рашистів до українського світу. Д. Кремінь розумів усю гниль системи, яка намагається вибудувати себе в "діалозі" з "великим братом", який насправді по-імперськи висмоктує енергії й живиться розбратом всередині України.

Поет оживляє старовину і переносить ту славетну елліську минувшину в теперішній український простір. Така поетична стратегія випливає з реального місця, де живе поет: Миколаївщина утривалює в своєму ландшафті пам'ять про поселення стародавніх греків. А отже, можемо говорити про геопоетичну специфіку творчості Д. Кременя: вона випливає з місця, де живе поет і спрямована на увславлення тієї частини української минувшини, яка для багатьох невідома й вкрита глибою таємничості.

Поруч із історичною поезією поезія в "Синій райдузі" насичена різними виявами інтертекстуальності: натрапляємо на вірші, які є прикладом чистої естетики.

…муванні національної пам'яті й змагання-цтва.

Потом і смерч убили нас. А треба
Й по смерті встати на одній крилі.
Бо іншого у нас немає неба.
Бо іншої немає для нас землі
(с. 52)

Але історія сьогодення - це об'єкт глузування, зокрема історія мізерного поскладення постколоніальної дійсності, коли час від часу доводиться натрапляти на манкурта ("А наша вічність — лиш масштабний мізер…", с. 79).

І тут поет викриває вади, спричинені колоніальним минулим, яке породжувало

(«Скіфське золото», с. 34)

Книжка "Синя райдуга" ще раз доводить, наскільки потужною є наша поезія й наскільки вагомим є місце Дмитра Кремени в історії української літератури другої половини XX - початку XXI ст. Символізм окремих рядків поета-візіонера поєднано з ностальгією за золотим часом минулого, а також із внутрішньою нескореністю перед теперішнім. Поезія Д. Кремена визначає простір для екзистенційних рефлексій і формує в сучасних читачів параметри етичного й естетичного сприйняття дійсності в системі українських цінностей і універсальних категорій світового буття, яке одвічно змагається зі злом.

«СЛОВА ЛЮБОВИ І СЛОВА ВІЙНИ», АБО ДЛЯ ЧОГО ЗГОДЯТЬСЯ ЦВЯХИ

Лазо С. Цвяхи. Тернопіль: Підручники і посібники, 2024. 96 с.

Юлія ВИШНИЦЬКА,
докторка філологічних наук, доцентка кафедри світової літератури Київського університету ім. Б.Грінченка.

«Цвяхи» – нова збірка поезій і перекладів Сергія Лазо, створених поетом упродовж останніх десяти років: від початку новітньої війни росії проти України. Тому темою війни, а відтак – мотивами екзистенційного вибору, пошуку власної і національної ідентичності, пронизано всю збірку. Книжка має два розділи «Напередодні» і «Війна», що ніби розмежовують «до» і «після» до широкомасштабної навали московії і в час великої війни. Невипадково дві частини розділені віршем, промаркованим датою напередодні: 23.02.2022. У творі «Крок» поет ніби передбачає «шлях, на незнане гострений», сповнений страху, болю, крови, смерти, який доведеться проходити українцям і Україні.

Обкладинка книги відразу накидає ласо на читача, подаючи ключовий образ цвяхів загостреними й ніби проциркельованими літерами назви збірки. Цей графічний образ пронизує сторінка за сторінкою – то явно, то приховано, де слід від цвяхів зчитуватиметься в низці мотивів та образів, які відкриватимуть чи замасковуватимуть семантику цієї сильної позиції тексту. Образна домінанта збірки простежується також у чорно-білих фотографіях Павла Мазая із серії «Дерть», «Ultimo aire», «Doubt», «Межа», створених митцем у 2021–2024 роках. «Цвяхи» «виростають» графічно в образах трави, патерба, людини на горі, гілки, сірники, «цвяхи» впізнаються в сірому кольорі (асфальту, цементу, бетону) як склеювання, зчеплення, просочування шарів між «цеглинами» твору. У вірші «Сіра смуга, чорна смуга» сірий, як і чорний, уособлює смутність життєвої дороги: «Сіра, чорна – всяка треба, / Розганяйся і котись», і повинних діяти – «шлях у вись». Ці два різновиди смуг – дорожньої розмітки й життєвої смути – ніби накреслюють горизонтально-вертикальний маршрут подорожнього.

У першому вірші простежується мотивна траєкторія всієї збірки – світобудування/життєтворення. Сценарій творення реконструюється в синонімічних сакральних ремеслах: зодчестві, різьбярстві, креслярстві, кладуванні, проектуванні, садівництві, що є метафорами творення власного життя. Міцна споруда зі стінами, баштами, фундаментом, вікнами, дахом символізує надію на захищеність дому.

Тема творення віддзеркалюється в мотиві ловів живого слова, на які здатні поети – «слуги водночас і королі» («До Дня поезії»), ловів щастя, що гойдається «начеб маятник в леті / Туди-сюди» («Зіпсований час розлітається в друзки»). Ловитва-гонитва за тим, що важко спіймати, перетворюється на мотив пошуку-блукання («Заблукали, наче діти, ми…»), розкриваючи один із основних концептів збірки – час. У багатьох віршах спогади про прожите матеріалізовано образами речей, дотик і колір яких воскрешають минуле (див. поезію «Я дверці шафи відчиняю»), та й сама пам'ять здатна опринюднюватися у «старій листівці» чи у «вишневій батьковій наливці» («А решта – то лише слова»).

У поезіях Сергія Лазо час має свій просторовий вимір, здається, ніби час облаштовує собі для схову певні місця (варто згадати одну з попередніх книг автора «Майстри часу та ще чогось» (2012), де з часом відбувається щось подібне). У «Цвяхах» читаємо:

**Дитинство – край, де живуть казки.
Юність – місто, де будують палаци.
Зрілість – дім, де розбивають серця.
Старість – підвіконня, де вмирають надії.**

Примарність, ілюзорність часу, який тільки те й робить, що «розлітається» і «тоне в воді, за колом коло», не спроможні розтлумачити навіть прониди («Зіпсований час розлітається в друзки»). У вірші «Нащадка годинників» мотив лагодження, майстрування реалізовано образом годинника, налагодження годинникової, хвилинної і секундної стрілок якого стає, власне, «налагодженням мовчання» (простежується місточок до п'єси Анни Багряної «Над часом»). А в поезії «двічі на день» мотив блукання трансформується в мотив зустрічі із «заблуканим щастям». Застиглий час, у якому «світ зупинився», ототожнюється з «босим, малюканим, світловолосим», безтурботним дитинством («Минуле») і відлунює лише в спогадах (Тягнуться дні, наче вікна вагонів»). Часопростір споминанного, степового крайобрію, куди човен перевозить душі на спочинок і де губляться літа (алюзія на міфологічний сюжет про річку Лету й перевізника душ Харона), з'єднує верх і низ, нахиляючи долу зірки й віддзеркалюючи вгору свічки (вірш «Мамо…»). Семантику життєдайності відтворює образ річки, що тлумачиться як медіатор між світами, між двома точками небесно-земної вертикалі, «де зірка, де свічка, рідня, / Де з очей очі п'ють».

Саме людські чесноти стають пропуском до сакрального світу текстотворення (як у поезії «Коли ні болю, ні слів нема»): здатність співчувати, відчувати, страждати, любити, вловлювати найважливіше (інтуїцією, внутрішнім слухом-зором, як псн й вовки – нюхом), бути готовим боротися й боронити (як воїн - списом і стрілами) – носій таких цінностей здатний лікувати словом.

Поет повсякчас ставить філософські питання «Хто ти і де ти?», «Що у задумах ваших?», «хто ти тепер, / Або де ти, і що буде далі?», що провокують пошук власної ідентичності. У вірші «Соломонові нотатки» автор ніби прописує алгоритми дій чи не на всі випадки життя:

**Проходячи повз мудрих –
зупинись.
Минаючи полеглих – пам'ятай,
Проходячи повз грішників –
прощай.
Якщо на зустріч честь – бережи,
Якщо вирують пристрасті –
бійся.**

Одним із гострих «цвяхів» книги є іронія, що однаково січе різками «двох закоханих»: коронованого (а потім, імовірно, й страченого) і владу, які забавляють безлику юрбу «строкатими акціями», а та, своєю чергою, завзято плескає в долоні, одночасно затягуючи зашморг. Іронією просякнуто й опис «планети Інтернет», що існує за законами гри й нехтує справжністю почуттів (вірш «Комп'ютерне кохання нині в моді»).

У збірці натрапляємо на чимало віршів, де світ живої, одухотвореної природи віддзеркалюється на внутрішній стан людини (згадаймо «пейзажі душі» французького символіста Поля Верлена). У Сергія Лазо гладке листя дерев уподібнюється долоням коханої, а її сльози – «відгомону осінніх дощів» («Сині тіні твоїх дерев»). Сакралізований образ рук – це або долоні Бога («Я човенці – у долоні Божій»), або Мамині руки («Стара світлина»). Так само мірилом цілісності любові є «серце» й «очі» (див., зокрема, «Це маленьке бабусине серце», «Тонкий підбор. Серця рух…»). У вірші «якщо відкриєш серце» серце осмислюється як центр мікрокосму, як око-слух, здатне побачити «те що ніде» й почути «того хто мовчить».

Другий розділ – «Війна» – відкривається в книзі фотороботою Павла Мазая, у якій зчитуються смисли живописного полотна Едварда Мунка «Крик». Експресію розірваного криком рота підкреслює викладене з лез слово WAR, яке пропікає, розтинає тіло світу болем і розпачем.

Вірші цієї частини нагадують замальовки: перед нами проносяться кадри війни, на контакт перерджаваної телефонної розмови воїна з дружиною («Під Донецьком на щоки тихо»), листування за мить до вибуху («Листи»), материнської молитви за сина («Молися»), доньчиних спогадів про батькові очі («Коли я ще дитиною була»), звістки синові про батька, загиблого в Бахмуті («Восьмирічний хлопчик співав разом із усім класом»), ранкової миті до прильоту ракети по мирному місту («Вони») тощо. Війна персоніфікується в знеособленому «Вони» – «такому безжальному й такому тупому» чудовиську, що пожирає життя.

Якщо в розділі «Напередодні» ми поринаємо в затишні куточки мирного Львова (що нагадують своїми джазовими мелодіями легендарну «Дзигу»), то урбанізм другого розділу книги зовсім інший: війна проектує зболілі, виснажені, спалені, покинуті, уражені, зруйновані міста. Намість мирного щасливого життя із заколисаними в хмарах мріями розривають рашистські бомби (вірш «Пісня про покинуте місто»). А стражденний Маріуполь «із гниву, зі сліз і ллива» проростає чорнобривцями, провіщаючи перемогу («Із тих – в Маріуполь – ночей»).

Топоси тут теж знакові: цвинтарі, де «тріснуті плити, похилі хрести», «мармурові портрети», дати, зів'ялі квіти – накреслюють маршрути для ідентифікації живими мертвих («Побачення на цвинтарі»). Ще одним образом, що реалізує міфологему шляху, є залізниця, місія якої на час війни – рятувати, а згодом – повертати українців додому («Українська залізниця»).

Образна домінанта збірки – «цвяхи» в поезії «Слова…» ніби укладає тлумачний словник війни: слова-зойки, слова-мовчанки, слова-прокляття, слова-клятва, слова-(о)свідчення, слова-заклання, слова-заповіти, загублені і втрачені слова, слова-свідки з Ірпеня, Бахмута, Волновахи – усі вони – «Як ті забиті в гроб ворожий цвяхи».

Збірка символічно завершується авторськими перекладами з грузинської. Сергій Лазо рік за роком, книга за книгою відкриває українському читачеві грузинську поезію. Так, у 2017 році вийшла друком антологія сучасної грузинської поезії в українських перекладах «Просто неба», яка охоплює творчість двадцяти найкращих модерних поетів Грузії. За рік світ побачила ще одна книга перекладів з грузинської, а саме поезій Като Джавахішвілі – «Колискова для чоловіків» (2018). А 2023 року в тбіліському видавництві «Сулакаурі» вийшла друком білінгва «Виявляється, Ти був у підвалі Маріупольського театру, Боже!», куди ввійшли, зокрема, і переклади Сергія Лазо. Перекладацьку діяльність поета відзначено міжнародною премією ім. Е.Гемінгвея (Торонто, 2019).

Деякі поезії «Цвяхів» уже стали піснями. Як-от вірш «Коли я ще дитиною була», який надихнув композитора Ігоря Перчука створити пісню «Батькові очі». Композицію виконала співачка Надія Сиченко і в Ізраїлі записала кліп. Пісня вже пішла світом і принесла авторам звання лауреатів Міжконтинентального радіофестивалю української пісні в США «Співай рідною» (Сакраменто, штат Каліфорнія, травень 2024 р.). Справжня поезія завжди має продовження.

Загалом усі тексти збірки «Цвяхи» Сергія Лазо, такі стилістично й жанрово різні, об'єднані концептуально. Теми життя і смерти, втрати й віднайдення, кохання, любови, болю сплітають докупи ключові образи й мотиви віршів, створюючи неповторне полотно поезій, у яких звучить то стишений, то надривний голос Автора.

Тетяна ЛЕВИЦЬКА

ТРІУМФ ЯРОСЛАВА ЧОРНОГУЗА

У Я. Чорногуза і каміння вміє говорити, і верби плакати від болю та туги, а зорі квітнути білими кульбабами на небосхилі життя…

Передмову до третього тому поезій Я. Чорногуза написав поважний член НСПУ, лауреат Шевченківської премії, директор Інституту літератури АН України, академік Микола Жулинський, який…